

แม่น้ำโขง: แหล่งปลาน้ำจืดใหญ่ที่สุดในโลก

การบริโภคปลาน้ำจืดในลุ่มน้ำโขง

ในรายงานการประเมินพื้นฐานการทำประมง (Fisheries Baseline Assessment Working Paper (ICEM 2010) ตามสถิติขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) พบว่าปริมาณการจับปลาน้ำจืดใน 4 ประเทศของแม่น้ำโขงตอนล่างมีจำนวน 750,000 ตันต่อปี แต่จากการศึกษาภาคสนามพบว่าอาจถึง 2.1 ล้านตันต่อปี เท่ากับ 18 เปอร์เซ็นต์ ของปริมาณการจับปลาน้ำจืดทั่วโลก โดยการคำนวณจากสถิติขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) พบว่าปริมาณการบริโภคปลาน้ำจืดต่อคนต่อปีในแม่น้ำโขงตอนล่างอยู่ที่ 13.8 กิโลกรัม ขณะที่โดยเฉลี่ยทั่วโลกแค่ 2.3 กิโลกรัม ปริมาณการบริโภคในกัมพูชาอยู่ที่ 19.4 กิโลกรัมซึ่งสูงที่สุดในโลก และเมื่อสรุปรวมผลการสำรวจปลาน้ำจืดทั้ง 20 ฉบับ พบว่าค่าเฉลี่ยปริมาณการบริโภคต่อปีต่อคนพุ่งขึ้นไปอยู่ที่ 32.3 กิโลกรัมในกัมพูชา ในลาว 24.5 กิโลกรัม ในไทย 24.9 กิโลกรัม และ 34.5 กิโลกรัมในเวียดนาม

จากข้อมูลองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ในปี 2543 ถึง 2546 (2000-2003) เรื่องการบริโภคโปรตีนสัตว์ต่อวัน สัดส่วนการบริโภคโปรตีนจากปลาน้ำจืดในกัมพูชามีปริมาณ 49.8 เปอร์เซ็นต์ ในลาว 38.31 เปอร์เซ็นต์ ในไทย 16.19 เปอร์เซ็นต์ และ 12.87 เปอร์เซ็นต์ในเวียดนาม ซึ่งสูงมากเมื่อเทียบกับอัตราเฉลี่ย 5.78 เปอร์เซ็นต์ ทั่วโลก ในแง่นี้พบว่ากัมพูชาและลาวค่อนข้างบริโภคปลาน้ำจืดค่อนข้างมาก

การประมงในแม่น้ำโขง

จากข้อมูลล่าสุด ปริมาณการจับปลาจากการทำประมงลุ่มน้ำโขงมีมูลค่าทางเศรษฐกิจต่อปีประมาณ 2.1 ถึง 3.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และที่ราคาขายปลีกระหว่าง 4.2 ถึง 7.6 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ (ICEM 2010)

อุตสาหกรรมประมงในแม่น้ำโขงสายหลักที่ครอบคลุมพื้นที่รอบๆ น้ำตกคอนพะเพ็งทางใต้ของลาว เลี้ยงดูนกกว่า 65,000 ครัวเรือน โดยเฉลี่ยครอบครัวหนึ่งๆ จับปลาได้ 355 กิโลกรัมต่อปี และบริโภคปลา 249 กิโลกรัม ปริมาณการจับปลาทั้งหมดในพื้นที่ใกล้น้ำตกคอนพะเพ็งอยู่ราว 4,000 ตัน คิดเป็นมูลค่าระหว่าง 450,000 ถึง 1,000,000 ดอลลาร์สหรัฐ (Baran, Jantunen, and Chong 2008)

ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ ประมาณผลผลิตประมงน้ำจืดรวมถึงการเลี้ยงปลาในกัมพูชามีมูลค่าระหว่าง 11.7 เปอร์เซ็นต์ ถึง 16 เปอร์เซ็นต์ หรือระหว่าง 8 เปอร์เซ็นต์ ถึง 12 เปอร์เซ็นต์ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ขณะที่ตัวเลขเหล่านี้คือค่าประมาณการ เพราะเป็นเรื่องยากที่จะได้ตัวเลขที่แม่นยำสำหรับการประมงขนาดเล็ก ดังนั้นเราจึงเข้าใจความสำคัญของการประมงในแม่น้ำโขงได้จากข้อมูลประมาณการเท่านั้น (ICEM 2010)

ปลาหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

ปัจจุบันปลาจากแม่น้ำโขงสามารถส่งขายไปยังต่างประเทศรอบๆ ชายแดนได้เพราะการพัฒนาอุตสาหกรรมห้องเย็นและเครือข่ายการขนส่ง โดยข้อเท็จจริงแล้วปลาเป็นสินค้าสำคัญในการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นก่อนระบบกระจายสินค้าในปัจจุบัน

จนกระทั่งประมาณ 50 ปีที่แล้ว การแลกเปลี่ยนปลาและข้าวเกิดขึ้นทั่วภูมิภาครวมถึงตอนใต้ของลาว และทางเหนือของไทย ในยุคที่วิถีชีวิตสืบต่อๆ มาของผู้คนคล้ายๆ กัน ผู้คนใช้เวลาส่วนใหญ่หาและเก็บอาหาร ในหมู่บ้านซึ่งทำนาเป็นอาชีพหลัก จึงยากมากที่จะมีเวลาหากับข้าวกินระหว่างช่วงฤดูหว่านกล้า และเก็บเกี่ยวข้าว ในช่วงเวลาเดียวกันหมู่บ้านริมน้ำที่อุดมสมบูรณ์ด้วยปลาจะจับปลาและแปรรูปเป็นปลา ร้าหรือปลาตากแห้งเพื่อนำมาแลกเปลี่ยนสินค้าอื่นที่ต้องการ ดังนั้นแลกเปลี่ยนอาหารจึงมีทั่วทั้งภูมิภาค

การแลกเปลี่ยนไม่ได้มีแค่ผลในทางปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังมีนัยยะสำคัญทางวัฒนธรรมและสังคมด้วย แม่ใหญ่อายุ 70 ปีท่านหนึ่งในภาคอีสานของไทยเล่าว่า เมื่อตอนเป็นสาวเธอจะหมักอาหารและตากแห้งจำนวนมาก ใส่เกวียนท่องไปเรื่อยๆ กับเพื่อนๆ โดยไม่มีจุดหมาย ต่อรองกับคนที่พบตามทางเพื่อแลกเปลี่ยน ปลา กับข้าวหรือสินค้าเกษตรอื่นๆ โดยไม่มีอัตราแลกเปลี่ยนที่แน่นอนสำหรับปลาและข้าว ถ้ามีเหลือเธอก็จะให้คนอื่นมากขึ้นและถ้ามีไม่มากพอ เธอจะต่อรองเพื่อได้ข้าวเยอะขึ้น ดังนั้นสิ่งที่สำคัญในการต่อรองนี้ก็คือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

เวลานั้นทั้งข้าวและปลาไม่มีขายในตลาด และไม่สามารถแลกเปลี่ยนเป็นเงินได้ ผู้คนรู้สึกที่ไม่มีประโยชน์ที่จะมีระบบแลกเปลี่ยนคงที่แน่นอน นอกจากนั้นข้าวและปลาไม่สามารถเก็บไว้ได้นานๆ ดังนั้นแทนที่เก็บไว้จำนวนมากๆ ค่านิยมสังคมจึงกำหนดว่าการให้คนอื่นเป็นการเพิ่มชื่อเสียง กระชับความสัมพันธ์ส่วนตัว และเป็นภูมิคุ้มกันต่อเหตุการณ์ไม่คาดคิดในอนาคต จากการสัมภาษณ์เราได้เรียนรู้ว่าในการออกเดินทางไปยังตำบลที่ไม่เป็นที่รู้จัก ทำการแลกเปลี่ยน และพบเพื่อนใหม่นั้น ก็มีสิ่งดีๆ ระหว่าง

ทางเสมอ ผู้คนผูกเสี่ยว (หมายถึง การเป็นเพื่อนสนิท) ผ่านการแลกเปลี่ยนไปมาหาสู่ซึ่งกันเสมอๆ หลังจากนั้น
นั้นอาจมีการแต่งงานระหว่างสองครอบครัว กระชับความเชื่อทางสังคมเปลี่ยนจากเพื่อนเป็นญาติ

ปัจจุบัน ปลาสามารถซื้อขายเปลี่ยนเป็นเงินได้ง่าย คนเก่าคนแก่คิดถึงวันคืนที่ยังแลกเปลี่ยนปลา
กัน แม้ทุกวันนี้ในลาวเองเมื่อมีการจับปลาได้มากๆ ก็จะแบ่งให้เพื่อนหรือญาติๆ หรือในหมู่บ้านทางอีสาน
ของไทยถ้าจับปลาได้น้อยจนไม่คุ้มค่าน้ำมันขนปลาไปขายในตลาด ก็จะขายปลาในหมู่บ้านในราคาถูกมาก
ปลาในลุ่มน้ำโขงจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ส่งเสริมความมั่นคงทางอาหาร
ของผู้คนที่มีโอกาสจำกัดในการหารายได้

เอกสารอ้างอิง

Baran, Eric, Jantunen Teemu, and Chiew Kieok Chong, 2008. *Value of Inland Fisheries in the Mekong River Basin, Tropical River Fisheries Valuation: Background Paper to Global Synthesis* 227-290.

International Center for Environmental Management (ICEM). 2010. *Mekong River Commission (MRC) Strategic Environmental Assessment (SEA) for Hydropower on the Mekong Mainstream: Fisheries Baseline Assessment Working Paper*. Vientiane, Lao PDR: MRC. <http://www.mrcmekong.org/about-the-mrc/programmes/initiative-on-sustainable-hydropower/strategic-environmental-assessment-of-mainstream-dams/>

ຍຸກະ ດິກຸຈີ